

Інформаційна і національна безпека

УДК 316 (477)

ДЗЬОБАНЬ О.П., доктор філософських наук, професор, головний науковий співробітник НДІ інформатики і права НАПрН України
МАНУЙЛОВ Є.М., доктор філософії, професор, професор кафедри філософії Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого

ІНФОРМАЦІЙНА БЕЗПЕКА В КОНТЕКСТІ ІНФОРМАЦІЙНОЇ КУЛЬТУРИ

Анотація. Показано, що ключовим фактором ризику для інформаційної підсистеми соціуму виступають масштабні соціокомунікативні та соціокультурні трансформації, що несуть у собі низку негативних соціальних наслідків. Продемонстровано, що в останні роки чітко фіксуються дезорганізаційно-дисфункційні тенденції, безпосередньо пов'язані з високими швидкостями інформаційних змін. Обґрунтовано, що стан інформаційного перевантаження призводить до виникнення різних проблем, пов'язаних із забезпеченням інформаційної безпеки як самого суб'єкта, так і наявної у нього інформації.

Ключові слова: інформаційне суспільство, інформаційна культура, інформаційна безпека, інформаційна сфера, інформаційні технології.

Аннотация. Показано, что ключевым фактором риска для информационной подсистемы социума выступают масштабные социокоммуникативные и социокультурные трансформации, которые несут в себе ряд негативных социальных последствий. Продемонстрировано, что в последние годы четко фиксируются дезорганизационно-дисфункциональные тенденции, непосредственно связанные с высокими скоростями информационных изменений. Обосновано, что состояние информационной перегрузки, приводит к возникновению различных проблем, связанных с обеспечением информационной безопасности как самого субъекта, так и имеющейся у него информации.

Ключевые слова: информационное общество, информационная культура, информационная безопасность, информационная сфера, информационные технологии.

Summary. It is shown that a key risk factor for the information subsystem of society is major socio-communicative and sociocultural transformations that carry the row of negative social consequences in themselves. It is shown that disfunctional trends direct-coupled with high-rate of information changes were clearly recorded the last years. It is reasonable that the state of information overload results in the the different problems related to providing of information safety of both subject and information held by him.

Keywords: information society, information culture, information safety, information sphere, information technologies.

Постановка проблеми. Необхідність в осмисленні проблеми безпеки соціальних суб'єктів пов'язана з характерним для сучасності зростанням інтенсивності інформаційних потоків. У філософському пізнанні виникають нові завдання, пов'язані з приведенням методологічних засобів філософської науки у відповідність із світоглядною парадигмою нестабільності сучасного світу й розумінням того, що зростання інформації – це і необхідна умова у функціонуванні та розвитку соціальних систем, і значна загроза для суспільства.

На даному етапі розвитку людства соціальний суб'єкт вступив у нову фазу, де основним предметом праці є інформація і знання, знаряддям праці – інформаційні технології та засоби комунікації, а саме суспільство поступово стає інформаційним.

Звернення суспільної свідомості до проблем інформаційної безпеки пов'язано з новими особливостями життя у сучасному суспільстві. Скорочуються соціальні практики аграрного та індустріального виробництва – вони технологізуються, стають інтелектуально й інформаційно насиченими. Дедалі більша частина суспільства втягується в роботу з інформацією, інформація стає найважливішим ресурсом суспільства. Поряд з поняттями “промислова індустрія”, “інфраструктура промисловості” дедалі частіше в діловій мові ми зустрічаємо поняття “інформаційна індустрія”, “інформаційна інфраструктура”.

Для наступаючої інформаційної епохи характерна специфічна форма соціальної організації, в якій нові інформаційні технології стають фундаментальним джерелом продуктивності і влади (М. Кастельс [1]). Сьогодні будь-яка соціальна практика, особливо пов'язана з виробництвом і управлінням у широкому сенсі цього слова, актуалізує певний спектр інформації й обумовлена проблемою інформаційної безпеки.

Наростання складності, багатоаспектності соціального життя, зростання швидкості його перебігу пов'язані зі зростанням інтенсивності інформаційних процесів у суспільстві і зростаючою швидкістю старіння інформації. Подібна ситуація викликає до життя нові ризики й загрози, одночасно примножуючи колишні. Ризики й загрози є основними параметрами, за допомогою яких прогнозуються й вирішуються будь-які соціальні проблеми, чи то державне управління, пов'язане з постійним реформуванням соціальних структур, або соціально-економічні рішення, що приймаються різними іншими соціальними суб'єктами. Безпека суб'єкта, як і безпека системи суспільства в цілому, формується наявністю/відсутністю інформації та зростаючою швидкістю старіння інформації. Причиною і того, й іншого є зростання інтенсивності комунікацій в суспільстві [2 – 4].

Сьогодні становлення інформаційного суспільства в усьому світі залежить від безлічі різних факторів, серед яких одним з найважливіших є його інформатизація. Сучасний етап інформатизації суспільства можна охарактеризувати наступним чином: з одного боку, відбувається бурхливе зростання інформації (тобто її виробництво й накопичення) за кількісними та якісними показниками, з іншого боку, суб'єкт інформаційних відносин (людина, суспільство) не здатний за короткий термін обробити весь обсяг повсякденної і наукової інформації, що надходить до нього. Внаслідок цього настає стан інформаційного перевантаження, що призводить до виникнення різних проблем, пов'язаних із забезпеченням інформаційної безпеки як самого суб'єкта, так і наявної у нього інформації.

Результати аналізу наукових джерел і публікацій свідчать, що незважаючи на достатньо суттєве опрацювання проблеми інформаційної безпеки у різноманітних її проявах, єдності у розумінні сутності даного феномена у сучасній науковій парадигмі немає. Узагальнююче філософське осмислення даної проблеми в контексті інформаційної культури теж, на жаль, знаходиться не на належному рівні.

Метою статті є подальше опрацювання сутності феномену інформаційної безпеки в контексті інформаційної культури.

Виклад основного матеріалу. Сучасне суспільство поступово стає дедалі більш інформаційним, не тільки через те, що воно насичується інформацією та інформаційними технологіями, а й тому, що його соціальний і економічний розвиток залежать від володіння адекватною інформацією та від уміння правильно користуватися

нею. Головну роль у такому суспільстві відіграє інформація, причому точна, доступна і своєчасна. На цій підставі інформація перетворюється на третій вид ресурсів, поряд з речовиною і енергією. Все це веде до того, що в усьому світі відбувається поступова інформатизація суспільства.

Як справедливо стверджує О. Маркозова, “інформаційне суспільство і його система цінностей є не тільки благом, що сприяє становленню самостійної особистості, розвитку її внутрішніх ресурсів, але й несе загрозу традиційним цінностям і культурі і сучасна цивілізація стрімко трансформується у “суспільство ризиків”, яке ускладнює процеси життєдіяльності людини” [5, с. 179].

У міру освоєння інформаційної сфери, людина на своєму шляху зустрічає певні труднощі, деякі з яких їй доводиться вирішувати самостійно. Це призводить до проблеми формування у суб’єкта інформаційної культури, від рівня якої залежить здатність людини адекватно реагувати на зміни, що відбуваються навколо неї [6; 7].

Якщо спробувати коротко охарактеризувати поняття “інформаційна культура”, то можна сказати, що воно містить в собі узагальнення, які стосуються інформаційних знань, умінь і навичок людини, її здатності працювати з інформацією тощо [6; 8]. Інформатизація та розвиток інформаційних технологій впливають на формування інформаційної культури суб’єкта (людини, суспільства) і якісно визначають її склад і властивості.

Сьогодні, в умовах “інформаційного вибуху”, на перше місце виходить уміння користуватися інформацією, а засвоєння знань відходить на другий план, що впливає на всю структуру системи освіти і на підготовку суб’єктів для роботи у будь-якій сфері. Таким чином, що вищий рівень інформатизації та інформаційної культури суб’єкта (людини, суспільства), то менше виникає проблем, пов’язаних із забезпеченням інформаційної безпеки.

Сучасні темпи розвитку інформаційних технологій перевершили всі очікування і спростували навіть найсміливіші прогнози. Справа в тому, що окремі підсистеми обробки інформації (операційні системи, мережі) розвиваються швидше, ніж інфраструктура, в якій їм визначено працювати. Можливості апаратури зростають зараз набагато швидше, ніж очікувалося в численних прогнозах десятирічної давності. Досить згадати, що обсяг дискової пам’яті сьогодні кожні три роки збільшується в чотири рази, а ємність оперативної пам’яті подвоюється не щороку, як було ще недавно, а кожні шість місяців. В результаті відповідна інфраструктура, яка будувалася на основі вчорашніх прогнозів, сьогодні виявляється неспроможною перед обличчям інформаційного вибуху, в результаті чого з’являється інформаційний стрес [8; 9].

Інформаційний стрес виникає зазвичай на підставі того, що психічні та фізіологічні можливості людини обмежені при сприйнятті інформації, і надалі може призвести до виникнення серйозних захворювань, пов’язаних з розладом нервової системи. Інформаційний стрес – це стан інформаційного перевантаження, коли суб’єкт (людина, суспільство) не справляється з поставленим завданням, не встигає приймати правильні рішення в необхідному темпі, будучи відповідальним за наслідки останніх [10]. Його викликають великі обсяги даних, які суб’єкт не в змозі осмислити і обробити, і високопродуктивні мережі. Навіть найсучасніші системи не справляються з покладеними на них завданнями, а найостанніша версія дорогого програмного забезпечення працює нестабільно. У цих умовах суб’єкт виявляється нездатним охопити всю інформацію, що надходить. Мало того, з цим завданням не справляється навіть програмне забезпечення.

Інформаційний стрес призводить до всіляких проблем психологічної інформаційної безпеки, ліквідувати його не вдається навіть шляхом встановлення нового обладнання.

Якби нові технології розвивалися по лінійній залежності, як кілька років тому, про інформаційний стрес можна було й не говорити: операційні системи встигали б обробляти всі масиви даних, пам'яті вистачало б для зберігання інформації, канали вводу/виводу не затримували б спільної роботи і т.п. Однак сьогодні цього не спостерігається. Виникає хвиля необроблених запитів і втрат продуктивності, і все разом це породжує інформаційний стрес [8].

Одна з функцій інформаційної культури – це захист від інформаційного стресу, який багато в чому породжується дисбалансом між зростаючим потоком інформації і здатністю суб'єкта (людини, суспільства) до її обробки [6; 7; 11].

У житті суб'єкта (людини, суспільства) неможливо знайти момент, коли останній не брав би участі в інформаційній взаємодії: виробництві інформації, її передачі та використанні. У процесі свого розвитку він, одночасно є споживачем, таким собі сховищем, “машиною” з обробки інформації та джерелом останньої. Інформація, яка поступає до суб'єкта, включається в надзвичайно складний і суперечливий процес формування установок по відношенню до тих чи інших цінностей. Інформація змінює у певному сенсі ті чи інші елементи свідомості людини та потім через неї – елементи суспільної свідомості. Поступово постійне виробництво і споживання інформації призводить до того, що її кількісне накопичення поступається місцем якісним змінам. Це, у свою чергу, призводить до виникнення проблем інформаційної безпеки суб'єкта (людини, суспільства), пов'язаних з негативним впливом інформації на її свідомість.

Інформаційна поведінка суб'єкта (людини, суспільства) у сучасному світі може носити активний і пасивний характер, це визначається рівнем його інформаційної культури. Забезпечення інформаційної безпеки суб'єкта, пов'язане з рівнем його інформаційної культури, причому, що вище цей рівень, то менше неприємностей виникає у людини з боку інформації і інформаційних технологій, що впливають на неї [12]. На цій підставі можна зробити наступний висновок: рівень інформаційної культури суб'єкта прямо пропорційний рівню інформаційної безпеки і, причому, що вище рівень інформаційної культури – то менше загроз останньої (тобто то вище рівень інформаційної безпеки).

На сучасному етапі розвитку інформаційного суспільства проблема забезпечення захисту суб'єкта-споживача інформації від шкідливого інформаційного впливу набуває особливого значення. Негативний момент полягає в тому, що позначена проблема тільки починає досліджуватися в нашій країні на теоретичному рівні, у зв'язку з цим, суттєвий інтерес представляє зарубіжний досвід у даній царині.

Один з найвидатніших теоретиків інформаційного суспільства – Елвін Тоффлер – у своїх роботах вперше описав негативні наслідки інформатизації і симптоми інформаційного стресу [13; 14]. Характеристикою інформаційного століття, за Е. Тоффлером, є зростання темпів виробництва й поширення інформації [13].

Високий темп інформатизації (або, в термінології Е. Тоффлера, надмірна стимуляція) вимагає від суб'єкта нового рівня адаптивності, який йому ще недоступний. Суб'єкт (людина, суспільство) не маючи необхідних стратегій виходу з цієї інформаційної кризи, схильний до хвороби, яку Е. Тоффлер називає “футурошок”, а ми називаємо інформаційним стресом. Дана хвороба представляє собою “людську реакцію на надмірну стимуляцію” [15, с. 37]. Він описує три рівні надмірної стимуляції, які впливають на поведінку суб'єкта:

- когнітивний рівень (на даному рівні розгляду відбувається надмірна стимуляція розумової діяльності суб'єкта, яка знижує його можливості у відборі, оцінюванні інформації, внаслідок чого, настає інформаційний стрес);

- рівень прийняття рішень (надмірні потоки інформації викликають у суб'єкта стрес, який заважає йому приймати будь-які рішення в той момент, коли це необхідно);
- сенсорний рівень (на цьому рівні здійснюється надмірна стимуляція почуттів суб'єкта, коли останній отримує велику кількість нової інформації, у нього знижується точність передачі образів, внаслідок чого пропадає бар'єр між реальним і віртуальним світами).

Е. Тоффлер також описує чотири стратегії поведінки суб'єкта, схильного до інформаційного стресу. Вони мають негативний відтінок, оскільки є результатом поганої адаптації суб'єкта до виникнення стресу [15, с. 38-39]:

- стратегія супер-спрощувача (суб'єкт намагається знайти одне спільне рішення для всіх проблем, що теж не дає бажаного результату);
- стратегія ревізіоніста (постійне повернення до стратегій, які в минулому змогли допомогти суб'єкту, але в даній ситуації вони не підходять);
- стратегія фахівця (полягає в ігноруванні суб'єктом усієї непотрібної інформації, крім розглянутого ним напрямку, однак така спеціалізація може застаріти під впливом невідомих зовнішніх і внутрішніх факторів);
- стратегія бар'єру (людина намагається виключити небажану реальність, вилучити весь потік нової інформації; суб'єкт, який використовує дану стратегію, намагається пристосуватися до змін, але все одно у нього будуть спостерігатися симптоми стресового стану).

Е. Тоффлер веде мову про те, що в даній ситуації необхідно виробити нові прийнятні стратегії для подальшого виживання суб'єкта (людини, суспільства). Однією з таких має бути розвиток інформаційної грамотності. Він пише: “Школа майбутнього повинна навчати не просто фактами, а тому, як класифікувати інформацію, як оцінити її правдоподібність, як спрогнозувати можливі негативні наслідки інформаційного впливу – як вчити себе” [15, с. 39].

У зв'язку з переліченими вище стратегіями Е. Тоффлер визначає багато з основних проблем інформаційного суспільства і, перш за все, проблему інформаційного стресу. Одним з перших він усвідомив, що розвиток інформаційної грамотності суб'єкта є стратегією виживання останнього в умовах інформаційних перевантажень.

Проблеми інформаційної грамотності суб'єкта в зарубіжній літературі часто розглядалися у взаємозв'язку з глибоким, вдумливим читанням. Найбільш повно ці питання розроблені у монографії С. Біркертса “Елегії Гуттенберга: Доля читання в електронному столітті” [16]. С. Біркертс висловлює ідею, яка полягає в тому, що пошуки правди (тобто того, що не можна поставити під сумнів; істини), яку намагається знайти суб'єкт (людина, суспільство) вимагають глибокого читання і глибокого мислення, тобто критичного мислення. Він говорить про те, що глибоке читання, або вертикальне читання, відноситься до періоду виникнення друкарства, коли наукової літератури майже не було: “Книга була чимось на зразок Біблії, яку постійно перечитували, а до деяких місць поверталися знову і знову для глибокого розуміння суті” [16, с. 62].

С. Біркертс протиставляє друковані та електронні тексти, відзначаючи, що лише перший є строго лінійним, ієрархічним і контрольованим, а в останньому: “Основний рух – горизонтально-асоціативний, а не вертикально-кумулятивний, як у друкованих текстах” [16, с. 54].

Він зазначає, що у візуальних засобах враження і образ переважає над логікою (тобто зоровий образ сприймається в основному ірраціонально, що й визначає нездатність суб'єкта до критичного оцінювання такої інформації). Ця втрата лінійності, ієрархічності і хронології за С. Біркертсом призводить до того, що вся інформація

сприймається як рівноцінна й доступна, це ускладнює її відбір і веде до інформаційних перевантажень. Такий стан він називає когнітивним колажем, який “впливає на увагу, здатність вчитуватися в текст, здатність розмірковувати над його складнощами, здатність витягти сенс з оригінального ритму й синтаксису”. Під глибоким читанням він розуміє “повільне, замислене оволодіння книгою” [16, с. 57], і робить висновок про те, що інформаційний простір є загрозою для критичного осмислення суб’єктом інформації, що веде до проблеми її диференціації.

Таким чином, подальша інформатизація суспільства і насичення його новими інформаційними технологіями ставить під загрозу саме існування вдумливого читання у сучасної людини.

Однією з центральних і часто обговорюваних проблем інформаційної безпеки є кількісний і якісний підходи до інформаційних перевантажень. Велика частина зарубіжних дослідників кінця ХХ століття займали сторону кількісного підходу (пов’язували інформаційні перевантаження з неймовірно великим обсягом інформації, в епіцентрі якого перебував суб’єкт-дослідник). Цієї позиції дотримувався й Е. Тоффлер, вважаючи, що постійно зростаючі обсяги нової інформації провокують футурошок. Однак він також писав про те, що, здобуваючи і структуруючи інформацію, можна розширити її жорсткі межі, після чого суб’єкт здатен критично її осмислити (він хотів сказати, що, підвищуючи якість інформації, можна до певної міри зняти кількісні обмеження) [15, с. 33].

Серед зарубіжних дослідників інформаційних перевантажень були також прихильники якісного підходу. Серед них: Б. Мільтон [17], Р. Оуен [18], М. Хілл [19] та інші. Вони вказували, що причиною інформаційного стресу є не надлишок інформації, а поява великих обсягів низькоякісної інформації, в результаті чого суб’єкт не міг її критично осмислити, тобто перетворити в знання. Б. Мільтон стверджував, що “Одна з іроній нового інформаційного століття полягає в тому, що перше, з чого завжди починається розмова про інформацію – те, що ми маємо її занадто багато...” [17, с. 8].

Інформації не може бути занадто багато, просто існує величезна кількість непотрібної інформації, яка змушує суб’єкта знати менше, ніж він знав до її отримання. Інформація – всього лише сировина, а рішення приймаються на основі знань, мудрості, інтуїції й розуміння, тобто продуктів її переробки [17].

Р. Оуен також виступає проти кількісного підходу. На його думку, неможливо провести чітку грань сприйняття інформації, оскільки суб’єкт має безліч ресурсів для їх обробки, кожен з яких має свої власні обмеження. Він усвідомлює, що ця межа, тобто гранична кількість інформації, яку суб’єкт може критично осмислити, залежить не від її кількості, а від майстерності обробки [18].

Сьогодні більшості зарубіжних дослідників стає зрозуміло, що причина інформаційного стресу пов’язана не з кількістю інформації, як ресурсу, а з її низькою якістю обробки [8].

Суть проблем, пов’язаних із забезпеченням інформаційної безпеки людини й суспільства, полягає в тому, що інформаційна сфера щодня розширюється дедалі більше і більше, як у обсязі, так і в сучасних засобах обробки інформації [20]. Таким чином, людина втрачає здатність контролювати те, що відбувається, що призводить до зростання її внутрішньої напруженості й виникнення стресових ситуацій [21, с. 81].

Висновки.

Інформаційна безпека – одна з гострих соціокультурних проблем сучасного суспільства, яка має системний характер і торкається діяльності основних інститутів і підсистем; у контекст її впливу потрапляють ключові соціокультурні процеси, що

відбуваються в суспільстві. Ключовим фактором ризику для інформаційної підсистеми соціуму виступають масштабні соціокомунікативні та соціокультурні трансформації, що несуть у собі низку негативних соціальних наслідків. В останні роки чітко фіксуються дезорганізаційно-дисфункційні тенденції, безпосередньо пов'язані з високими швидкостями інформаційних змін.

Надлишок низькоякісної інформації, який спостерігається на даному етапі розвитку інформаційного суспільства є не єдиною проблемою забезпечення інформаційної безпеки. У дану проблематику також входить проблема формування у людини відповідного рівня інформаційної культури, який перешкоджав би виникненню у неї стресових ситуацій при роботі з інформацією та інформаційними технологіями.

Формування у сучасного суб'єкта відповідних навичок і умінь для роботи в інформаційній сфері – це завдання не тільки системи освіти, про що сьогодні ведуть мову найчастіше, а й кожного індивіда окремо. Тому забезпечення інформаційної безпеки у сучасному суспільстві залежить від багатьох факторів, у тому числі й від того, як буде поводитися людина в тій чи іншій стресовій ситуації.

Використана література

1. Кастельс М. Информационная эпоха : экономика, общество и культура / М. Кастельс ; [пер. с англ. под науч. ред. О.И. Шкаратана]. – М. : Гос. ун-т. Высш. шк. экономики, 2000. – 606 с.
2. Дзьобань О.П. Філософія інформаційних комунікацій : монографія / О.П. Дзьобань. – Харків : Майдан, 2012. – 224 с.
3. Дзьобань О.П. Інформаційне насильство та безпека : світоглядно-правові аспекти : монографія / О.П. Дзьобань, В.Г. Пилипчук ; за заг. ред. проф. В.Г. Пилипчука. – Харків : Майдан, 2011. – 244 с.
4. Дзьобань О.П. Інформаційна безпека у проблемному полі соціокультурної реальності : монографія / О.П. Дзьобань. – Х. : Майдан, 2010. – 260 с.
5. Маркцова О.О. Досягнення життєвого успіху людини в умовах інформаційного перевантаження // Вісник Національного університету “Юридична академія України імені Ярослава Мудрого” ; редкол. : А.П. Гетьман та ін. – Х. : Право, 2016. – № 4 (31). – С. 175-182. – (Серія : Філософія).
6. Прудникова О.В. Інформаційна культура : концептуальні засади та світоглядний сенс : монографія / О.В. Прудникова. – Х. : Право, 2015. – 352 с.
7. Прудникова О.В. Інформаційна культура в інформаційному суспільстві // Науковий часопис Національного педагогічного університету імені М.П. Драгоманова. : зб. наукових праць ; за заг. ред. В.П. Андрущенко. – К., 2013. – Вип. 30 (43). – С. 159-166. – (Серія 7. Релігієзнавство. Культурологія. Філософія).
8. Калиновская Н.А. Информационный стресс. Информационно-психологическая безопасность личности как качественная характеристика информационной культуры человека : монография / Н.А. Калиновская, Д.Ю. Устимов. – Режим доступа : <http://www.twirpx.com/file/354820>
9. Терещенко Э.В., Есаян М.Л. Информационный стресс: психологические и социальные аспекты. – Режим доступа : http://www.rusnauka.com/6_PNI_2012/Psiholog_ia/12_102600.doc.htm
10. Дзьобань О.П., Мануйлов Є.М. Сучасне суспільство як суспільство з деформованою відповідальністю (за працею З. Баумана “Індивідуалізоване суспільство”) // Вісник Національного університету “Юридична академія України імені Ярослава Мудрого” ; редкол. : А.П. Гетьман та ін. – Х. : Право, 2016. – № 4 (31). – С. 14-26. – (Серія : Філософія).
11. Прудникова О.В. Антропологічні обрії інформаційної культури віртуального простору // Політологічний вісник : зб. наукових праць. – К., 2014. – Вип. 75. – С. 71-80.

12. Чурашева О.Л. Информационная культура и информационная безопасность личности // Теория и практика общественного развития. – 2014. – № 16. – С. 188-190.
13. Тоффлер Э. Футурошок / Элвин Тоффлер. – СПб. : Лань, 1997. – 461 с.
14. Тоффлер Э. Шок будущего / Элвин Тоффлер ; [пер. с англ.]. – М. : Издательство АСТ, 2001. – 557 с.
15. Toffler A. The Third Wave / A. Toffler. – Toronto (etc.) : Bantam Books, 1981. – 394 p.
16. Birkerts S. The Gutenberg Elegies: The Fate of Reading in an Electronic Age / S. Birkerts. – Режим доступа : <http://archives.obs.com/obc/english/books/nnbdbirk.html>.
17. Milton B.G. Making Sense or Non-sense : Key Issues in the Information Age // Canadian Vocational Journal. – 1989. – Vol. 24. – № 3. – P. 5-9.
18. Owen R.S. Clarifying the Simple Assumption of the Information Load Paradigm. – Режим доступа : <http://www.acrwebsite.org/search/view-conference-proceedings.aspx?Id=7387/>.
19. Hill M.W. The Impact of Information on Society : An Examination of it's Nature Value and Usage / M.W. Hill. – London : Bawker, 1999. – 292 p.
20. Дзьобань О.П., Мануйлов Є.М. Соціокультурні аспекти інформаційної безпеки : матеріали ІХ Симпозіуму [“Соціально-економічний розвиток системи фінансів і управління в інноваційному середовищі : проблеми, ефективність, перспективи”], (Харків, 25 листопада 2016 р.) / Міністерство освіти і науки України ; Харківський інститут фінансів Київського національного торговельно-економічного університету. – Харків : РВВ ХІФ КНТЕУ, 2016. – С. 368-369.
21. Боковиков А.М. Модус контроля как фактор стрессоустойчивости при компьютеризации профессиональной деятельности // Психологический журнал. – 2000. – № 21. – С. 93-101.

~~~~~ * * * ~~~~~